

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Apie laimės indeksą

Reitingai ir indeksai man nelabai rūpi, bet jie, nori ar nenori, vis tiek atkreipia dėmesį (ypač jeigu paviešinami patogiausiu laiku per žinias) ir priverčia susimąstyti ne tik apie buities, bet ir apie būties, taigi ontologines, problemas. Ši kartą išgirdau naujienas apie laimės indeksą: norvegai yra patys laimingiausi pasaulyje, na, o mes, lietuviai, įsispraudėme, berods, į 52 vietą.

Nelabai nustebau, nes vieta atitinka lietuvišką mentalitetą – burbėti, net kai viskas palyginti gerai (nes pasaulyje yra žmonių, kuriems sekasi dar geriau, ir joks doras lietuvis, tai žinodamas, nenurims). 52 vieta visai nepeiktina, ypač turint omeny liuvio dvasios melancholiją, kuriai antrina inertiškas mąstymas ir emocinis paviršutiniškumas. Žinoma, kalbu ne apie visus, bet... ar labai daug turime ne tik išprususių, bet ir mąstančių (o išsilavinimas ir mąstymas toli gražu nėra tas pats), giliai jaučiančių, empatiškų ir veiklių žmonių, kuriems tikrasis dvasingumas – ne tušti žodžiai, kokie gražūs bebūtų, o aktyvi, sąmoninga veikla, kylanti ne iš noro pasireklamuoti, koks aš geras ir kilnus, o iš paprasčiausios, taigi ir giliausios intencijos – iš atjautos artimui?..

Mūsų dvasingumas remiasi daugiausia į materialius dalykus, ir nors materija, kaip teigia P. Creeftas, yra gera, nes ją sukūrė Dievas, vis dėlto kodėl gi mes įkaliname laimę daiktuose?.. Argi nė vieno iš mūsų nėra nuvėręs būties šiurpas, žiūrint į purpuro spalvos saulėlydį virš juodos miško juostos, išgirdus artėjančios liūtės šniokštimą, panašų į serafimo sparnų šlamesį, nakties tamsoj užuodus kartų bitkrėslių aromatą?.. Suvoikimas, kad už šis pasaulis tėra uždanga, kuri skiria mus nuo tikrosios mūsų būties?.. Argi šie pojūčiai, kurie iš esmės yra mūsų materialiosios esybės dalis, taigi taip pat – materija, nors ir neturi kūno, apčiuopiamumo – mums nepraneša, kad laimė yra visai ne tai, ką manome esant?..

Šis pasaulis įperša tai, ko mums visai nereikia. Ir tam, kad būtume laimingi, mums reikia ne gvieštis viso to, bet atsisakyti. Pabūti alkanam neretai daug geriau, negu persivalgyti: rami askezė šiandien kur kas labiau reikalinga, negu madingų kulinariinių šou kultas, skatinantis dvasios tinginystę ir proto vangumą. Kaip ir brangūs daiktai, sukuriantys priklausomybę ir puoselėjantys žmogaus tuštybę.

Negi mes esame tokie kvaili, jei manome, kad brangūs namai, automobiliai, papuošalai, patiekalai ir visa kita padarys mus laimingais?.. Esu beveik tikra, kad ir turėdamas visa tai, neretas iš mūsų nebus laimingas, nes norės dar daugiau ir dar geresnių, brangesnių daiktų. Šitas troškulys yra begalinis. Jo vardas – godumas, jį lydi tuštybė ir pavydas. Ir kol nenumaldysime šito troškulio, niekada nebūsime laimingi, nes jis – didžiausias laimės priešas.

Renata Šerelytė

efoto.lt nuotr.

PILNATIS

*Kokios naktys didžiulės, ir žalios, ir kvepiančios būna!
Upėj spindi kaip peilis šviesa nerami ir skaudi.
Aš brendu per rajas, pagal užiantį, žalią malūną,
Į tą naktį, kuri nebesutelpa mano širdy.*

*Ant baltų debesų spinduliai nejudėdami guli,
Ir į verkiančių tylumą medžiai nuleido šakas.
Miško vagys ir moterys žiūri į sunkų mėnulį, –
Vagys juokias, o moterys verkdamos laužo rankas.*

*Aš brendu per rajas, per stiklinį vidurnakčio vyną.
Liūdesių vaivorykštė pražysta ant mano galvos.
Skrenda mano Šešėlis į naktį ugningą ir gryną,
Kaip šešėlis žvaigždės, kaip šešėlis žvaigždės negyvos.*

*Tokią naktį trapi melancholija žemėje plečias
Ir virpėdama tirpsta numirusio vaiko šypsniu,
Ir į žalią mėnulio voratinklį, kabantį medžiuos,
Krenta širdys išblyškusių ir nelaimingų žmonių.*

Henrikas Radauskas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Apie laimės indeksą • **2-as psl. Antanas Balašaitis.** Rūpestis dėl lietuviško žodžio • **3-as psl. Rimvydas Stankevičius.** Norvegų žvejai. Eilėraščiai • **4-as psl. Renata Šerelytė.** Nesijausti svetimu pasaulyje. Tarptautinei Leipcigo knygų mugei pasibaigus • **6-as psl. Algis Vaškevičius.** „Tautotyros metraštis“ skinasi kelią pas savo skaitytojus • **7-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius.** Amžinosios vertybės – nepraėinančios (2) • **8-as psl. Antanas Balašaitis.** Rūpestis dėl lietuviško žodžio (tęsinys)

Kitame numeryje: Rasa Bačiulienė. Masiulių šeimos istorija • Naujos knygos

RŪPESTIS DĖL LIETUVIŠKO ŽODŽIO

Antanas Balašaitis

Meilė tėvų kalbai – prigimtas jausmas, palaikantis tautos savitumą. „Kalbėti gimtąja kalba, ją visais būdais auginti ir puoselėti – didi garbė ir kartu labai didis įpareigojimas. O gimtąją kalbą augindami, puoselėdami visada atmin-kime, kad tai darome ne veltui. [...] Jei išsaugosime lietuvių kalbą, išliks ir pati lietuvių tauta” – primena filologas Naglis Kardelis straipsnyje „Lengvi lietuvių kalbos sparnai” („Metai”, 2017 nr. 1, p. 132).

Prieš ketverius metus pagerbėme savo šnekamąją kalbą – tarmes, šiemet žvelgiame į gimtosios kalbos kultūros būklę, rūpinamės jos ugdymu. Tarpusventis nuo vasario 16 iki kovo 11 dienos skirtas Lietuvių kalbos dienų renginiams, o visi 2017-ji – Lietuvių kalbos kultūros metai. Matyt, nekreipdami dėmesio į liberalų per didelį pasitikėjimą kalbos vartotojais ir pasišaipymus iš kalbos kultūros darbininkų, šie ir toliau rūpinsis viešosios kalbos būkle, nurodys joje atsiran-dančius ar dar esančius nepriimti-nus lietuvių kalbos tradicijai dalykus.

Šiais kalbos kultūros metais gal ne pro šalį pagalvoti ir apie galimas grės-mes lietuvių kalbai. Tai skatina Di-džiosios Britanijos kalbininko prof. Da-vido Crystalo knygoje „Kalbos mirtis” (2004) atkreiptas dėmesys į globaliza-cijos keliamą grėsmę mažoms etni-nėms grupėms ir tautoms. Ta grėsmė veda prie išnykimo jų kalbos, o tai jau nuostolis kultūrai ir istorijai.

Dar XIX a. pradžioje amerikiečių poetas ir publicistas Ralph Emersonas rašė: „Kalba yra istorijos saugykla, per žodyną ir gramatiką ji pasakoja savo praeities įvykius”. O minėtas britų profesorius pratešia mintį kalbų nykimo akivaizdoje: „Mirdama kalba nusinėša mūsų ryšius su praeitimi, o tada liekame vieniši.” (min. veik. p. 48). Todėl susirūpinus aplinkosauga pra-bilta ir apie kalbos ekologiją, kuriamos tarptautinės organizacijos ir institutai tirti nykstančioms kalboms, rengiami simpoziumai, skirti kultūrinės įvai-rovės nykimui, nes, kaip teigia D. Kristalas, „mes gyvename kritiniu kalbų istorijos laikotarpiu, o dauguma žmonių to nežino” (p. 9). Pageidavimas ekologiškai žiūrėti į kalbą pasigirdo dar iš ankstesnių kartų, bet nebuvo iš-girstas. Amerikiečių rašytojas Olive-ris Holmes kalbos svarbą bendruo-menei ir jos likimui 1860 m. yra išsa-kęs gražia metafora: „Kiekviena kalba yra šventovė, kurioje saugomos ja kal-bančių žmonių širdys”.

Apie lietuvių kalbos, jos pamink-lų kaupimo ir išsaugojimo svarbą stip-rėjančios germanizacijos akivaizdoje XIX amžiuje buvo prabilę ir Mažosios Lietuvos veikėjai. Būgštavimai dėl lie-tuvių kalbos likimo nors ir negreit – pasitvirtino. Antrasis pasaulinis karas sunaikino etninės Lietuvos vakarinę dalį ir jos lietuvininkų kalbą buvusioje Rytų Prūsijoje. Tas karas ir užsitęsusi sovietinė okupacija atnešė grėsmių ir lietuvių kalbai. Ėmė stiprėti rusi-nimo politika (apsimetus tautų drau-gyste). Tai sukėlė ir pasipriešinimą: vi-sokeriopas kalbininkų ir pedagogų pastangas saugoti kalbą. Priešintasi prieš mėginimą rusų kalbą pradėti dės-

tyti nuo II klasės, kol vaikai dar neišmokė gimtosios. Deja, da-bartiniai švietimo re-formatoriai tos blo-gybės iš peršamos anglų kalbos nenori matyti.

Buvusiai oku-pacinei valdžiai plečiant rusų kalbos vartoji-mą oficialiaja-me visuome-nės gyvenime, iš jo buvo iš-stumiama lie-tuvių kalba. Tai sukėlė nerimą kalbinin-kams ir paskatino juos ginti lie-tuvišką žodį. Apie jų pastangas ir dar-bus rašo doc. Aldonas Pupkis išsa-mioje monografijoje „Lietuvių kalbos sąjūdis 1968–1988 m.” (2016). Šis sąjūdis prasidėjo prie Kraštotyros draugijos 1967 m. pabaigoje susibūrus Vilniaus miesto Lietuvių kalbos sekcijai, o jos pavyzdžiu vėliau ir beveik visuose ra-jonuose. Sekcijos rūpinosi vietos vie-šosios kalbos kultūra, dalykinių raštų kalba, jos nariai, daugiausia mokyto-jai lituanistai, paskelbė daug straips-nių kalbos klausimais, rengė Gimto-sios kalbos šventes, kalbininkų ir kul-tūros veikėjų minėjimus, užrašinėjo vietovardžius. Atsirado kalbos laidos per radiją ir televiziją, 1971 m. pradė-tas leisti periodinis leidinys „Mūsų kal-ba”, parengti „Kalbos praktikos pata-rimai” (1976). Monografijos autorius, vienas iš lietuvių kalbos sąjūdžio or-ganizatorių, o dabar jo metraštininkas prisimena, kad tai buvo siekis išsau-goti ir puoselėti tautinę kultūrą. Ne-pritardami svetimai ideologijai ir rep-resiniam režimui, lietuvių kalbininkai „kartu su visa tautinės kultūros kū-ryba neleido sovietmečiu uždusti tau-tinei sąmonei [...] Jiems pirmiausia rū-pėjo atsispirti iš visur einančioms ru-sinimo bangoms, atsilaikyti tose sri-tyse, iš kurių lietuvių kalbos vartoji-mas buvo labiausiai stumiamas” (p. 10–11).

Grėsmės gimtajai kalbai akivaiz-doje neliko nuošaly ir rašytojai. Poetų žodis vėl kilo ginti, globoti ją kaip ankstesniais Mažosios Lietuvos ger-manizavimo ar carinės Rusijos pries-paudos laikais. Poezijoje dažna tapo kalbos tema. Ją pradėjo Janina Degu-tytė. Tragiškos istorijos ir kalbos mo-tyvų kupinas chrestomatinis eilėraštis „Gimtoji kalba” (1964) apie tarsi iš duonos kvapo ir miškų giesmės lū-posna įdėtą lietuvišką žodį, kuris „liko kraujo raidėm / Ant kamerų akmenis ir pelenuos. / Pasaulio kryžkelėj – prie Nemuno ir Baltijos – / Likimas motinos kalba dainuos”. Kalbos temą įvairiai plėtojo Eduardas Mieželaitis, Aldona Puišytė, Jonas Juškaitis, Mar-celijus Martinaitis, Jonas Strielkū-nas. Ryškiausias kalbos poetas ir is-torinės atminties žadintojas Justinas Marcinkevičius: populiarios tapo jo metaforos – „kalbos namai”, „žodžio tė-viškė”, ne vienas jo poezijos sakiny-s apie kalbą – aforizmu: „gaudi ta am-žina malda už kalbą”; „kaipgi tu gyvas likai durtuvu persmeigtas žodi? be jo ir mes ne mes. „

Rašytojas Vytautas Rubavičius, apibendrinamas dėmesio kalbai prie-žastis ir tikslus, nurodė, kad aštunto-

teratūra ir menas”, 1991 m. lapkričio 9).

Įvairiais epitetais puošiamas gim-tosios kalbos motyvas skambėjo dau-gelio poetų posmuose. Tautos šauklis Bernardas Brazdžionis ilgą naktį ka-lėjusį lietuvišką žodį pavadinęs šven-tu, kvietė jį didingai skambėti ir šaukti į žygį prieš svetimą jungą (1941). Aldonos Puišytės poema „Įvardijimai ir sąskambiai” (1978) – tiesiog poetinė lie-tuvių kalbos istorija, baigiama kreipi-niu: „Sielos tėvyne, kalboj tu esi, spinduly atminties per amžius, / gi-liausių jausmų patyrimuos nušvin-tanti ugnies rašmenimis”. Gintautas Iešmantas kvietė: „Išaukštinkime žodį, motinų į lūpas mums įdėtą. / Tegul su žvaigždėm jis sielom šviečia giedras ir svaigus”. Vytautui Skripkai gimtoji kalba – „miškų ir pievų tėvyne / ir mal-da uždarytų kalėjimuos”. Eduardas Mieželaitis lietuviškų žodžių prašė: „Meldžiu, nepalikite mano / Na-mų, nepali-kit, meldžiu / Gyvos Lie-tuvos – ji gy-veno / Ir gy-vu gyvens tik žodžiu: / Lie-tuviais esa-me/ Mes gi-mė.” (1978).

Tuo tarpu vienas iš išeivi-jos poezijos mo-tyvų – gimtosios kalbos mirtis. Jų ypač akivaiz-džiai matoma, kai trečiosios iše-ivių kartos gimto-ji kalba jau tampa svetima (anglų) kalba. Tokių moty-vų gausu Albino Mackaus ir Kazio Bra-dūno poezijoje. Primindamas prūsų kalbos sunaikinimą eilėraštyje „Pa-skutinis prūsas” (1980), K. Bradūnas liūdi: „Kalba kaip varpas nutyla / Tarp lūpų amžinai... / Niekad nebūsi prikelta, / Niekam nebūsi sava. / Palie-čiu žodį šaltą – Tu negyva.”

Justinas Marcinkevičius knygoje „Pažadėtoji žemė” (2009) pateikė 1991 metų apmąstymus apie kūrėjo misiją sovietmečiu. Stiprėjant rusifikacijai kilo „dvasinė rezistencija, kūrybos ir kultūros budėjimas”, įvairiopas prie-šinimasis, kuris „turėjo ieškoti būdų ir formų prabilti – pusbalsiu, užuomi-nomis, Ezopo žodžiais, pasinerti į is-toriją ir jos analogijomis kalbėti apie

jo dešimtme-čio pabaigo-je lietuvių poetai aiškiai jautė kalbą esant paskuti-nį tautos gyvy-bingumo šaltinį, l i t e r a t ū r o j e „buvo iškelta kal-boje glūdinčios is-torinės atminties svarba, stengiama-si apčiuopti kalbi-nes gimtojo pasau-lio, gimtinės šaknis, išgirsti gimtąją kal-ba tariamą Dievo žodį”. Kartu „buvo pa-jausta kalboje glūdinti laisvės ir laisvo gimtojo pasaulio galimybė” („Li-teratūra ir menas”, 1991 m. lapkričio 9).

dabartį. Žmonės suprato, ačiū jiems, kad suprato. Niekada poezijos žodis ne-buvo taip arti žmonių, tarp jų ir su jais, kaip vadinamaisiais stagnacijos me-tais” (p. 83).

Kas turėtų rūpėti dabar, kai Lie-tuvą ėmė skalauti globalizavimo ban-gos, sparčiai pasiglemžiančios nema-žą tautos dalį ne vien fizine prasme. Ar pakilsime joms priešintis? Lengvai susižavima plūstančia iš Vakarų var-tojimo kultūra ir jos idėjomis ar puoš-menomis, tuo nustelbiant savus pa-pročius ir kultūrą. Kaip mūsų kalbą veikia per televiziją plūstanti triukš-minga (ar net kurtinanti) visokių šou „kultūra”, muzika su angliškais dai-nomis net moksleivių dainų konkur-suose.

Ką šiame vyksme gali padaryti mokykla, prieškarinės nepriklauso-mybės metais budėjusi gimtojo žo-džio ir tautiškumo sargyboje? Deja, da-bar galime tik atsidusti kosmopoliti-niams švietimo reformatoriams su-gebėjus numarinti Atgimimo metais keltą tautinės mokyklos idėją. Liko tik ženklas – Trispalvė prie mokyklų. Televizija ir kompiuteriai su įvairiau-siais žaidimais į šalį nustūmė knygų skaitymą, o siūlomi testai neugdo mo-tyvuotos minties raiškos, pokalbio ar rašinio.

Panevėžietė mokytoja ekspertė Lionė Lapinskienė, nuo 2000-ųjų metų dalyvaujanti respublikinėje egzaminų komisijoje, taisanti lietuvių kalbos rašinius, nerimauja: „Moksleivių raš-tingumas prastėja, mąstymas primi-tyvėja, [...] nes neįstengia sutelkti dė-mesio, jis paralyžiuotas kompiuterio. Skaudu, kad skursta jaunų žmonių in-telektas. Po 1991 m. neberekalaujama

skaityti viso kūrinio, apsiribojama ištrauko-mis”. Informacijos gau-sa per internetą jau at-ėjo į namus, bet „inte-lektas menksta dėl to, kad nemokama infor-macijos atsirinkti, naudoti ir pritaikyti praktiškai”. Pedago-gė susirūpinusi dėl dabartinių švietimo reformų. Atviros Lietuvos fondo „ta-riamai Lietuvos švietimui mesti di-deli pinigai nebu-vo skirti mūsų tautinei mokyk-lai. Visas dėme-sys sutelktas neva moder-nioms refor-

moms, fondo lėšomis išleistos knygos, įdiegtos kosmopolitinės idėjos. Į gerai apmokamus postus susėdo G. Soroso idėjoms lojalūs žmonės”. Gri-žę iš nemokamų stažuocių užsienyje, „patys būdami lietuviai vykdė nutau-tinimo, senosios lietuvių tautinės švie-timo sistemos griovimo darbą”. Iš po-kalbio žurnalistės parengtame straips-nyje pedagogės keliamas susirūpini-mas baigiamas viltimi: „Laimė, dar yra lietuvių kalbą puoselėjančių ins-titucijų. Vien faktas, kad pripažįstame, jog lietuvių tautiškumui yra iškilęs pa-vojus, jau yra gerai. Problemos iškė-limas rodo, kad žmonės mąsto. (Silic-kienė G. Lietuvių kalba – ties bedugne, „Respublika”, 2009 m. balandžio 23).

RIMVYDAS STANKEVIČIUS NORVEGŲ ŽVEJAI

Rimvydas Stankevičius – vienas iš jaunosios kartos poetų, kurio poezijos knyga „Patys paprasčiausi burtažodžiai“ , išversta į vokiečių kalbą (vertėjas Cornelius Hell), buvo pristatyta šiųmetėje Leipcigo knygų mugėje. Knygą išleido Wieser leidykla (Klagenfurtas, Austrija). „Patys paprasčiausi burtažodžiai“ 2012 m. pelnė Jurgos Ivanauskaitės premiją už drąsią ir atvirą kūrybinę raišką.

Herojus

Kiek save atmenu –
Visad svajoju būti išgelbėtas.

Mėgau knygas, kuriose budi jėgos,
Įgalotos ištraukti mane
Iš bet kurio siužeto gerklės,

Mėgau, kai rašė:
„Mums žengus, siaubūnas
Jau buvo nukautas“... Arba:
„Po savaitės mane surado
Norvegų žvejai“...

Kiek atsimenu, visada apie mane buvo
Šarvuotais sargybinių kūnais
Paskui angelą žengiantis Petras,
Frodas – vos prieš akimirką
Atgavęs sąmonę Elrondo namuose...

Apie mane – net ir šitas,
Lengvai sužeistas kareivis,
Tolstantis štai sraigtasparniu,
Būtent nuo ten,
Kur tuoj užvirs žemė...

– – –
Taip ligi šiol ir šaukiuosi
Visokių nelaimių, mirties, pragarų...

Kad tik nepritrūktų darbo
Norvegų žvejai –

Kad tik nepritrūktų vietų,
Iš kurių

Norėčiau ištrūkti...

Atilsis (kada nors)

Nė viena iš kol kas siūlytų mirčių
Man nebūtų patikusi.

Esu įsitikinęs – tikroji bus
Panaši ne į jas, o į išeitį,
Nuo kurios – net ir mintis mane gelbėt
Būtų nedraugiška...

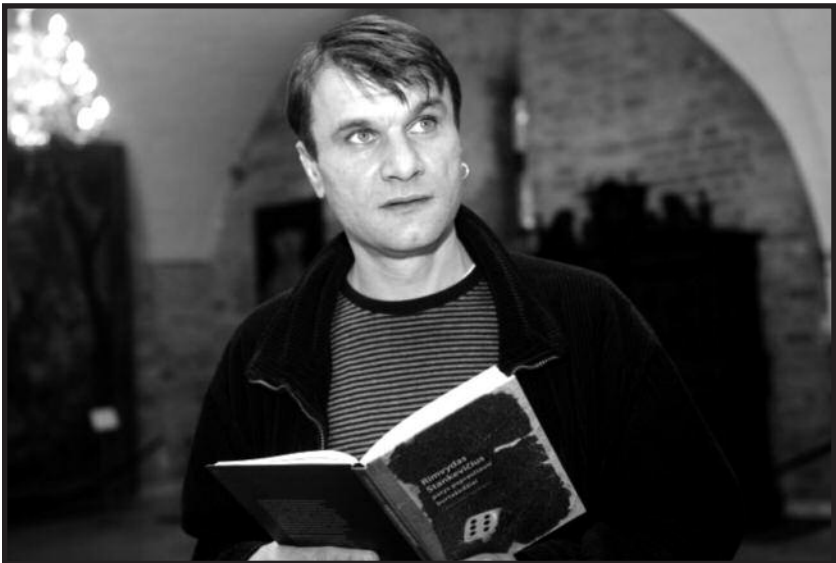
Todėl ir finalinės scenos nebus –
Tik mano kūno kontūrus atkartojanti
Skylė kalendoriaus lapelyje...

Pažvelgus pro ją –
Matysis vien žvaigždės ir jūra –

Žadėtasis amžinas atilsis,
Kurio net šiek tiek
Sau pavydžiu...

Esu įsitikinęs – ant būsimo mano kapo
–
Jau ir dabar užrašyta:

„Padėk tą trimitą, Gabrieliau, –
Aš ką tik atsiguliau.“

Poetas Rimvydas Stankevičius.

Žurnalo „Tarp knygų“ archyvo nuotr.

Sirgau (1980-ieji)

Tąžiem, kai jie
Iš tikrųjų atėjo – nenorėjau
Nieko matyti –

Man nebuvo smalsu, ko jie ten stovi
Susispietę galvūgaly,
Tarytumei Trys Karaliai,
Nedrįstantys užsimint apie dovanas –

Kokie dar svečiai, kai taip krato,
Kai ausyse spiegia speigas
Ir, tartum kokiam peliūkščiu,
Reikia labai greit kvėpuoti,
Kad nesustotų širdis?..

Be to – užsiėmęs buvau –

Susikaupęs stebėjau, kaip sninga,
Kaip išsivaikščioję kambario baldai
Sugrįžta nenoriai ir vėl
Į savąsias vietas –

Laukiau, kol grįšiu ir aš, laukiau, kol speigas
Man transponuos šį pasaulį
Bent jau per kvintą –

Aukštn...

– – –
Dabar jau žinau – visą tą žiemą
Jie budėjo
Prie manojo guolio –

Tik retsykiais pasikeisdami

Su laiku.

Skendau (1986-ieji)

Kai supratau, kad pasaulį
Apsivilkau išvirkščią –
Bandyt išsipainiot pačiam
Jau buvo beprasmiška –

Plaučiai
Jau buvo virtę galaktikom,
Pilnom žvaigždynų ir
Amžinybės juoko, plaukai –
Čiuptuvais, nebeįstengiančiais
Pasiekti gyvenimo...

Man jau buvo vienodai

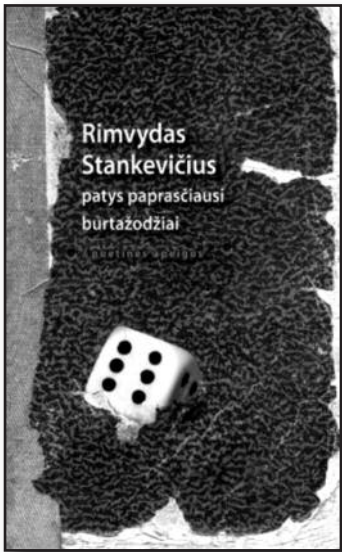
Gera būti,
Gera nebūti,
Gera žinoti, kad šito pasaulio
Suprasti – nebūtina...

Jau rūpėjo
Tik vaiskūs šnarėjimai,
Minkšti paplekšnojimai per veidą
–
Sąmonę tvindanti
Pirmapradė

Vandens augalų
Kalba...

Tarsi be perstojo, tarsi
Be garso kartotų kažkas:

„Dabar nejudėk –
Menkiausia klaida
Visa tai
Išbaidytų...“

„Patys paprasčiausi burtažodžiai“ – lietuviškai ir vokiškai

– – –

Ir, kaip tyčia, būtent tada –
Aštrus šviesos blyksnis...
Rankos iš niekur... Paviršius...

Ir, kaip tyčia, būtent tada –
Svetimi ir atšiaurūs

Norvegų žvejų
Veidai...

Numušė automobilis (1997-ieji)

Plikšala, plikšala...

Ne veltui sinoptikai patarė,
Be mirtino reikalo šiandien
Nekelti kojos iš namų –
Be mirtino reikalo – netgi
Negimti...

Nepatikėjau, ir štai –

Jau kurį laiką
Manęs peizaže apskritai nėra...

Yra tik mėlynų
Švyturėlių šokis ant tirpstančio sniego,
Tik mėlynas sniegas, tupiantis
Ant tirpstančio galinio stiklo,
Tik isteriški vieversiai, iki mėlynumo
Jelektrintais balsais...

Galiausiai – sūrus šito krešančio
Skysčio skonis išduoda –

Čia – netikros šilauogės, šis vaizdas – ne-
išbaigtas,
O tas sniegas – ne viskas,
Ką privalau apie savąją padėtį
Ir savo tikrovę
Žinoti...

Kuo skubiau reikia perprast bent tai,
Kas svarbiausia:

Iš kur dabar tie nebūties kapiliarai
Amžinybę vaizduojančiuose paveiks-
luose,
Koku dažniu įprastai nustatomi žmonės,

Ką įprastai jie transliuoja ir ką,
Po velnių, aš veikiu šitame
Greitosios pagalbos
Automobilyje?..

Barzdoti veidai, prispausti prie galinio
stiklo,
Visa kantriai mėgina
Man aiškinti –

Bet per uždarus langus, mėlynus vie-
versius
Negaliu jų išgirsti, ne viską
Įstengiu suprasti –

– – –
Toks nesvietiškas greitis...

Šitokia plikšala, plikšala..

NESIJAUSTI SVETIMU PASAULYJE

Tarptautinei Leipcigo knygų mugei pasibaigus

Renata Šerelytė

Aprašyti tokį grandiozinį renginį kaip Leipcigo knygų mugė ir dar bandyti išlikti objektyviu – misi-ja neįmanoma. Tai supratau, vos įžengusi į pagrindinę salę – arteriją, jungiančią visas kitas sales su šimtais leidyklų standų, panašią į didžiulę oranžeriją, trykštančią spalvomis, pilną klegesio; trečią mugės dieną, po lietaus nušvitus saulei, pro aukštas stiklinės lubas pritvino ir šilumos, kuria, ko gero, labiausiai džiaugėsi į karnavalo personažus panašūs mugės dalyviai – jaunimas, traukiantis (o gal tiksliau – rėžiantis) akį spalvingais komiksų veikėjų kostiumais. Tai, kad ši mugė jiems labai svarbi ir jaunuoliai šiam renginiui ruošiasi iš anksto, liudijo ir tai, kad penktadienį iš ryto Leipcigo stoty su koordinatore Rūta netilpom į traukinį, nes perone šurmuliavo didžiulė komiksų veikėjų minia.

Tad objektyviuosius dalykus pasistengsiu pateikti nedidelėmis informacijos porcijomis kitame puslapyje, o šį skirsiu subjektyviems: tai, kas asmeniškai, pabira, gal netgi nelabai svarbu, o tik gražu, smagu arba keista. Juolab kad oficialiame mugės ir Lietuvos paviljono atidaryme nedalyvavau ir iškilmingų kalbų negirdėjau; nelabai ir gailiuosi, nes šitos kalbos – tikrai ne pats įdomiausias mugės akcentas.

Užtat labai jaučiai ir maloniai nuteikė Lietuvos paviljonas – šviesus ir ganėtinai erdvus, skoningai apipavidalintas, nors, pasak Undinės Radzevičiūtės, šiek tiek panašus kolumbariumą. Lietuviškos knygos sudėtos į baltus atvirus stačiakampius, kuriuos galima sukioti ir sudominusią knygą išsiimti, atsisėsti šalia ant balto suolo ir pavartyti, ką, beje, neretas paviljono lankytojas ir darė. Taip pat grakščiai ir talpiai ant pailgo stalo palei lietuviškų knygų „kolumbariumą“ sudėti visi vokiečių kalba šiai mugėi išleisti lietuvių autorių kūriniai – nuo grožinės literatūros iki kulinarinio paveldo. O Lietuvos kultūros instituto merginų, aptarnaujančių standą, paslaugumui ir profesionalumui apsaakyti tiesiog trūksta žodžių. Manau, kad kiekvienas lietuvių autorius, viešėjęs Leipcige, galėtų tą patvirtinti – buvome tiesiog apsupti rūpestingos globos. Kiekvienas turėjome gal po dešimt kontaktinių telefonų, jeigu kas nenumatyto atsitiktų – kur nors pavėluotume, pasiklystume ar ką nors pražiopsotume.

Į renginį „Lietuvių literatūros naktis“ jaukiame Leipcigo kampelyje *Baustelle* susirinko tiek žmonių, kad nebeliko laisvų vietų prie staliukų, o stovėti, vokiečių nuomone, nedera, nes tai nepatogu ir vargina; užtat daugiau klausytojų į vidų nebeleido. Teisybės dėlei reikia pasakyti, kad renginiui baigiantis, vietų atsirado, ir nė kiek nekeista – kas gali išverti ištisas keturias valandas prozos skaitymų, net ir tokie disciplinuoti žmonės, kaip vokiečiai?.. O ir autorių pristatytas nemenkas būrys – dešimt rašytojų (Kęstutis Navakas, Grigorijus Kanovičius, Jurgis Kunčinas, Giedra Radvilavičiūtė, Undinė Radzevičiūtė, Antanas Škėma, Eugenijus Ališanka, Renata Šerelytė, Romualdas Granauskas, Dalia Grinkevičiūtė); kiekvienas gyvas rašytojas moderatoriaus protingai pakalbintas, na, o klasikai irgi išdidžiai netylėjo – juos „kalbino“ leidėjai ir vertėjai, išsakydami, kuo juos sužavėjo ir patraukė, tarkim, Antano Škėmos ar Romualdo Granausko proza.

Tarp skaitymų itin puikiai įsikomponavo lietuviškos grupės „Subtilu Z“ atliekama muzika: du akordeonistai, būgnininkas ir birbynininkas sukėlė plojimų ir šūksnių audrą. Niekada nebūčiau pamaniusi, kad toks nuobodus instrumentas – birbynė – gali šitaip džiazuoti. Ir kad šitaip gyvai ir temperamentingai, įvilktos į modernų raiškos rūbą, gali skambėti tradicinės lietuvių liaudies melodijos.

Vienas gal ir ne esminis, bet malonus vakaro akcentas: bufete nemokamai buvo galima gauti lietuviško „Raudonų plytų dirbtuvių“ alaus, trijų rūšių – „Ungu rio kojų“ (šviesus kartusis su serbentų sul-
timis), „Bėganti kopa“ (kvietinis), „Bocmano ūsai“

Kęstučio Navako, Giedros Radvilavičiūtės ir Romualdo Granausko kūriniai, išleisti vokiečių leidėju

(šito nespėjau paragauti, gaila, teks jo paieškoti Vilniuje). Regis, buvo ir šakočio, bet kadangi esu jam abejinga, tai jau tiek to. O štai alus buvo puikus.

Kadangi toje pačioje jaukioje salikėje kitą vakarą vyko tokia pat Poezijos skaitymų naktis, nė kiek neabejoju, kad ir ji praėjo puikiai. Eilėraščiai su alumi, ko gero, dera ne ką prasčiau, nei su proza. O kaip smagu po vidurnakčio pėsčiomis pareiti į viešbutį – pro išpūdingą Šv. Mykolo bažnyčią, Operos teatrą, kažkuo primenantį vilniškį, jaukiomis senamiesčio gatvelėmis, pro graikų restoranėlį, kuriame neblėstantį išpūdį paliko ne tik išradingai patiektas argentinietiškas steikas, bet ir po kiekvieno patiekalo atnešamas ouzo – anyžių degtinė...

Ak, nieko objektyvaus per tas dvi mugės dienas nenutiko. Ir kas čia baisaus? Tokia jau ta kultūra – ji kaip gyva upė. Vieni iš mugės išvyksta, atvyksta kiti, kaip sakoma, vėl įliejama šviežio kraujo... pusryčiaudama viešbučio kavinėje girdžiu bene vien lietuvišką kalbą – tiek čia tų rašytojų, poetų, leidėjų, vertėjų ir kultūrininkų iš Lietuvos... Jautiesi beveik kaip namuose. Lyg ir nelabai išvykęs iš Lietuvos.

Įsimena tokie dalykai, kaip mandagus girtuoklis traukinį, pasiuntęs oro bučinį, dešrelės su kariu viename iš mugės paviljonų, saulės blykstelėjimas pro debesies properšą, žalios gebenės ant Shuberto namo (regis, Shuberto?) ir žydinčios geltonos forzitijos, raudonai veidą nusidažęs baisuoklis odiniais drabužiais (komikso personažas, tik visai neįdomu, kokio komikso)... panikos grybšnis, kai supratau, kad bemaklinėdama po miestą pasiklydau, džiaugsmas, pamačius viešbučio iškabą... šalto alaus gurkšnis iš minibaro, ilsinant pavargusias kojas, vakarienė minėtame graikų restoranėlyje, kur tvyro jaukus namų jausmas, mirga šviesos liepsnelė į kaljaną panašioje rytietiškoje žvakidėje ir ramiai čiurlena pokalbis tarsi apie nieką, tarsi apie viską, apie tai, kas nesvarbu ir tuo pačiu – galbūt svarbiausia...

Galbūt tai ir yra laisvė. Nesijausti svetimu pasaulyje ir mylėti savo namus. Būti dėkingam už viską, ką turi ir ko neturi. Ir, žinoma, praėjus lengvam nusivylimo jausmui (didelės knygų mugės neišvengiamai tokį palieka – rašymo motyvacija nukrinta iki nulio, nes pamatai, kad viskas jau ne tik kad parašyta, bet ir šimtus kartų perrašyta), vėl su džiaugsmu paimti į rankas knygą. Juk jos kelias toks nuostabus – per laiko glūdumas į žmogaus širdį.

Lietuvos ir Vokietijos kalbai atskleisti – bendras projektas VERSschmuggel / PerVERSmiai

Įdomus ir naudingas abiem kultūroms lietuvių ir vokiečių poetų projektas: poetai dirbo poromis ir vertė eilėraščius, remdamiesi pažodiniais vertimais į savo kalbą. Literatūros vertėjai buvo tik pagalbininkai. Tokius projektus vykdo Berlyno literatūros dirbtuvių direktorius Thomas Wohlfahrt ir Aurelie Maurin, kurie nuo 2003 m. leidžia knygų seriją „Versschmuggel“ su olandų, rusų, škotų, suomių, brazilų, prancūzų, lenkų, arabų, portugalų, airių, ispanų, kanadiečių poetų eilių vertimais. Šiame projekte dalyvavo poetai Giedrė Kazlauskaitė, Gytis Norvilas, Sigitas Parulskis, Aivaras Veiknys ir Agnė Žagrakalytė bei vokiečių poetai Christian Filips, Norbert Hummelt, Orsolya Kalász, Sabine Scho, Mathias Traxler ir Christoph Wenzel. Šie dvylika poetų, susirinkę Kėdainiuose ir padedami profesionalių vertėjų, parengusių pažodinius vertimus, bendraudami tarpusavyje vertė vieni kitų eilėraščius. Pasak Antano A. Jonyno, toks pristatymas, nors ir neaprepia viso mūsų dabartinės poezijos vaizdo, bent kiek atspindi labai skirtingų kartų ir krypčių lietuvių poetų kūrybą ir teikia šio tokio supratimo apie tai, kas vyksta lietuvių literatūroje šiandien.

VERSschmuggel	{ perVERSmiai
Gedichte: deutsch, litauisch	Eilėraščiai: lietuviškai ir vokiečiai
ANTANAS A. JONYNAS	CHRISTIAN FILIPS
GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ	NORBERT HUMMELT
GYTIS NORVILAS	ORSOLYA KALÁSZ
SIGITAS PARULSKIS	SABINE SCHO
AIVARAS VEIKNYS	MATHIAS TRAXLER
AGNĖ ŽAGRAKALYTĖ	CHRISTOPH WENZEL
Herausgegeben von Sudarytojai	{ Aurelie Maurin Thomas Wohlfahrt
Ein Projekt des Projekto	{ Haus für Poesie
Wunderhorn	{ Rašytojų sąjungos fondas

Lietuvių – vokiečių poetų projektas „VERSschmuggel/ perVERSmiai“

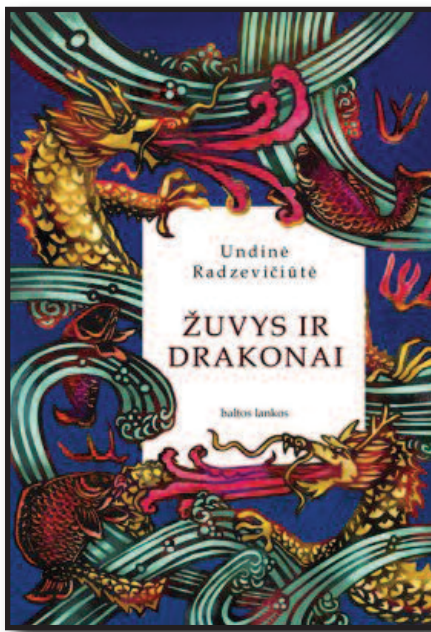
Atkelta iš 4 psl.

Kaip sūdytas jautis į Konstančą keliavo

Į knygos intriguojančiu pavadinimu „Wie der gepokelte Stier nach Konstanz fuhr“ (Kaip sūdytas jautis į Konstančą vyko) pristatymą Leipcige susirinko pilna „Ostsüdost“ forumo salė. Aukštos poligrafinės kokybės knygą, kurioje nagrinėjami Lietuvos ir Vokietijos kulinarinės draugystės saitai Lietuvos kultūros institutas išleido specialiai Leipcigo knygų mugei 500 vienetų tiražu. Du mokslininkai ir istorikai – Rimvydas Laužikas ir Antanas Astrauskas – tyrinėjo senuosius lietuvių receptus vokiškais pavadinimais ir vokiečių receptus lietuviškais vardais bei stebėjo, kaip laikui bėgant jie kito ir tobulėjo. Istorija, davusi pavadinimą knygai, buvusi iš tikrųjų – XV amžiaus pradžioje kilo ginčai tarp Lietuvos ir Kryžiuočių ordino kam turėtų priklausyti Žemaitijos kraštas. Spręsti apsiėmė Romos imperatorius, o susirinkimas vyko Konstanco mieste prie Bodeno ežero. Lietuviai nusprendė imperatoriaus malonę nusipelninti pamalonindami jo skrandį ir dovanų išsiuntę sūdytą jautį. Nežinia, ar tai tikrai turėjo įtakos, tačiau imperatoriaus sprendimu Žemaitija liko lietuvių rąkose, o istorija, kaip sūdytas jautis kelis mėnesius keliavo per visą Europą, nuvilnijo plačiai. Pasak R.Laužiko, pagal viduramžių tradicijas patiekalas turėjo atitikti tris kriterijus – nustebinti, būti pagamintas sudėtingu būdu, ir turėjo matytis, kad jis brangus. Kadangi tuo metu druska buvo prabangos prekė, o jos visam jaučiui užsūdyti reikėjo tikrai nemažai, o be to, pagaminimo technika buvo irgi paslaptinga, lietuvių patiekalas atitiko visus reikalaujamus kriterijus – buvo keistas, brangus ir įmantriai padarytas. Knygoje surinktų 30 patiekalų ir vieno gėrimo receptus prikelti naujam gyvenimui sutiko Vilniuje veikiančio istorinės virtuvės restorano „Ertlio namas“ šeimininkas, vienas geriausių virtuvės šefų Lietuvoje Tomas Rimvydis. Jo sukurtus patiekalus fotografavo Eglė Mačerauskė. Receptus vertė Liane Klein.

Undinė Radzevičiūtė, „Žuvys ir drakonai“

Šia knygą prieš knygų mugę labai domėjosi vokiečių žurnalistai, Leipcige vykstančiuose renginiuose į U. Radzevičiūtės knygos pristatymus susirenka pilnos salės žmonių, o pasibaigus mugei ji dar dvi savaites keliaus po Vokietiją ir Austriją, kur vyks šios knygos pristatymo renginiai. Šią knygą į vo-

kiečių kalbą vertęs C. Hellis teigė, kad ši knyga turi visas galimybes būti pastebėta Vokietijoje ir Austrijoje. Prieš knygų mugę buvo daug diskutuojama, ko reikia, kad nedidelės šalies verstinė knyga sulauktų sėkmės užsienyje, ir nuomonės skiriasi – vieni leidėjai teigia, kad skaitytojai paprastai nori knygoje rasti tai, kas jiems galėtų padėti susipažinti su svetima šalimi, kiti teigia, kad svarbus universalumas. U. Radzevičiūtė susitikimo metu penktadienį sakė, kad šioje knygoje Lietuvos nėra. „Ji niekaip nesusijusi su Lietuva. Ši istorija galėjo vykti, tarkime, Lenkijoje, Latvijoje, Estijoje ar Lietuvoje“, – teigė ji. Kalbėdama apie tai, kas ją įkvėpė parašyti šią knygą, ji sakė, kad viena iš priežasčių rašyti knygą tokia tema buvo anksčiau Vilniaus dailės akademijoje lankytas Rytų meno kursas, po kurio ji ilgus metus domėjosi rytietišku menu, o vieną dieną savo namų bibliotekoje ji paėmė knygą apie Kinijos istoriją ir ten rado ją sudominusį paveikslėlį, iš kurio suprato, kad europiečiai dirbdavo Kinijoje. Apie kinų bendruomenės gyvenimą nemažai ji sužinojo ir septynerius metus gyvendama Vilniuje vadinamajame kinų kvartale. Per langą ji stebėdavo, kaip kinai restorano darbuotojai valgo, žaidžia badmintoną, maitina kates: „Vieną dieną visos katės dingo. Ir aš galvojau, ką jie joms padarė?“

Kaip kūrybą veikia gyvenimas kitoje šalyje

Tokia tema buvo kalbėta Leipcigo knygų mugėje, diskusijoje, kurioje dalyvavo ne vienerius metus užsienyje gyvenantys lietuvių autoriai Dalia Staponkutė, Laimonas Briedis ir Paulina Pukytė. Užaugęs Vilniuje, tačiau jau

Rašytoja Undinė Radzevičiūtė

daugiau kaip dvidešimt metų Vankuveryje, Kanadoje gyvenantis Laimonas Briedis parašė knygą „Vilnius: City of strangers“ (ši knyga išversta į vokiečių kalbą). „Man išvykimas iš Lietuvos buvo naujų namų atradimas“, – sako L. Briedis. Daktaro disertaciją Britų Kolumbijos universitete apgynęs mokslininkas teigia: tai, kad apie Vilnių jis rašo anglų kalba, suteikia galimybę iš tam tikro atstumo žiūrėti į kūrinio temą. Beje, jis pastebėjo, kad Vilnius ir Vancouvers yra labai multikultūriški, tuo jie ir panašūs, ir skirtingi.

Daugiau kaip ketvirtį amžiaus Kipre gyvenanti rašytoja Dalia Staponkutė sako, kad gyvenimas kitoje šalyje leidžia pamatyti save bei gimtąją šalį kitomis akimis. Tačiau gresia ir kalbos užmarštis: „Tiek laiko gyvenant užsienyje, gimtoji kalba gali emigruoti iš tavęs“. D. Staponkutė lietuvių kalbą susigražino, kai ėmė versti iš graikų kalbos į lietuvių kalbą. Anot jos, sunku kalbėti apie emigraciją apibendrintai, nes visų iš gimtosios šalies išvažiuojančių žmonių istorijos yra savitos, o jos pačios pasirinkimą nulėmė pažintis su būsimuoju vyru. „Tačiau jau gyvendama Sovietų Sąjungos laikais aš labai domėjaisi globaliais dalykais, tuo, kas vyksta pasaulyje. Todėl išvykti į užsienį man atrodė visiškai normalu. Dabar mes stebime, kad sienos vėl uždarymos“, – sakė D. Staponkutė.

Su tuo, kad kalbėti apie emigraciją objektyviai yra sunku, sutiko ir Londone daug metų gyvenanti menininkė Paulina Pukytė. „Aš esu rašytoja, me-

nininkė, ir taip jau nutiko, kad šiuo metu gyvenu ne gimtinėje. Tai tiesiog gyvenimo būdas, visai neplanavau išvykti“, – sakė ji. Išvykusi iš Lietuvos ji ėmė rašyti knygas. „Tai buvo visiškai laisvė. Aš nestudijavau literatūros, ir turbūt Lietuvoje, kaip ir nemažoje dalyje kitų nedidelių šalių, nebū-

Lietuvos paviljono kampelis

čiau galėjusi tapti rašytoja. O čia manęs niekas negalėjo sustabdyti. Aš pradėjau rašyti tai, kaip jaučiuosi, kaip aš, gyvendama užsienyje, vertinu aplinkinius, kurie atrodė kaip svetimieji, o taip pat galėjau pažiūrėti į save iš šono. Aš pati tapau 'svetimąja' ir galėjau iš šalies žiūrėti į lietuvių.“

Parengta pagal Lietuvos spaudą

Pokalbis apie kūrybą kitoje šalyje. Iš k.: Paulina Pukytė, Laimonas Briedis, Dalia Staponkutė

Gastronominių lietuvių-vokiečių ryšių studiją pristatant. Iš kairės: vertėja Saskia Drude, Rimvydas Laužikas, Antanas Astrauskas

„Tautotyros metraštis“ skinasi kelių pas savo skaitytojus

Tėvynės pažinimo draugijos nariai.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Algis Vaškevičius

Dar 1989 metais įkurta Tėvynės pažinimo draugija aktyviai dirba ir neseniai šios draugijos entuziastų rūpesčiu išleistas jau šeštasis „Tautotyros metraščio“ tomas. Tai leidinys, kuriame nuo 2010 metų skelbiami patys vertingiausi draugijos entuziastų atradimai, tyrimai ir prisiminimai.

Lietuvoje nemažai įvairių institutų, archyvų, universitetų, muziejų tyrinėja bei kaupia mūsų tautos savasties faktus ir relikthus, šiame darbe dalyvauja ir Lietuvių etninės kultūros, Archeologijos, Istorijos bei kitos draugijos, taip pat kitos nevyriausybinės organizacijos. Tarp jų itin svarbi yra Tėvynės pažinimo draugija, per beveik tris dešimtis metų sėkmingai nuveikusi ištis daug darbų. Šią draugiją dar 1919 metais pradėjo kurti to meto švietuliai – archeologas, Vytauto Didžiojo karo muziejaus įkūrėjas Vladas Nagevičius, taip pat dailininkas, archeologas, muziejininkas, literatas, kultūros ir visuomenės veikėjas Tadas Daugirdas, kuris buvo pirmasis nepriklausomos Lietuvos valstybės paveldosaugos institucijos vadovas.

Draugija leido šalies etnokultūrinio pažinimo laikraštį „Gimtinė“, parengė spaudai dešimtis savanorių monografijų, knygų ir šimtus lankstinukų, minint Žalgirio mūšio 600-ąsias metines, surengė akciją, kurios metu pakvietė kaimuose, miesteliuose, miestuose rengti Lietuvos kariuomenės savanorių, partizanų, knygnešių, tremtinių, laisvės gynėjų kapų, kovų vietų bei paminklų tvarkymo talkas. Mokykloms, bibliotekoms, muziejams buvo pasiūlyta skelbti moksleivių ir jaunimo istorinių nuotraukų, rašinių ir poezijos konkursus, išvykas ir žygius, parodas, konferencijas, kitus renginius, įprasminančius Žalgirio mūšio aidus, laisvės kovų didvyrių atliktus darbus.

Vienas svarbiausių draugijos darbų pastaruoju metu – artėjant Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečiui organizuoti pažintinę akciją „Šimtmečio atminties reliktai“, kurios metu draugija ir Tėviškės pažinimo paramos fondas kviečia visus lietuvių tautos paveldo puoselėtojus ieškoti ir metodiškai sukaupti naujų, dar neskelbtų gyvosios istorinės ir kultūrinės atminties žinių,

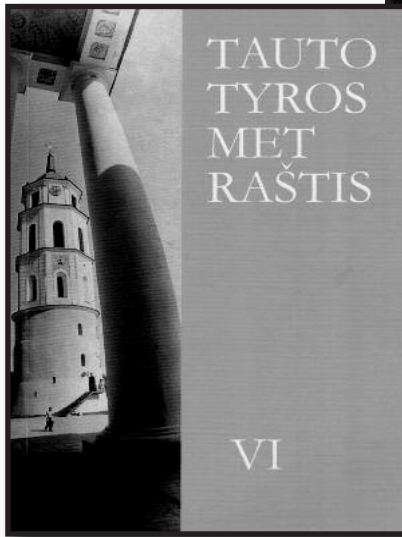
dokumentų, atsiminimų ir nuotraukų apie mokslui ir jaunimo ugdymui reikšmingus pastarojo šimtmečio įvykius.

Tėviškės pažinimo paramos fondas pradėjo savo veiklą 1993 metais, kai prireikė paramos „Gimtinės“ laikraščio leidybai. Per 24-erius veiklos metus fondas kartu su Tėvynės pažinimo draugija įgyvendino kelias dešimtis išliekamiosios reikšmės pažintinių ir edukacinių projektų: „Lietuvos etnografiniai kraštai“ (1994–2018), „Nepriklausomybės kovų savanoriai“ (1997–1998), „Lietuvos pedagogų kultūros paveldas“ (1998–2018), „Į Europą su savo kračiu“ (2003–2005) ir kt. Buvo išleistos penkios „Gimtinės“ laikraščio bibliografijos rodyklės (1991–1999), monografija „Aukštadvaris“ (2002), Vinco Stepanavičiaus rinktinė „Gyvenimo keliu“ (2006), Janinos Jankauskienės knyga „Pedagoginės akvarelės“ (2007), dr. Kazio Račkausko monografijos „Bekštonys“ (2009), „Paparčių šviesos židiny“ (2010), „Čižiūnų židinio šviesa“ (2014) ir kiti leidiniai.

Pastaruoju metu yra renkamos lėšos jaunosios tautotyrininkės iš Kretingos Sigitos Šimkutės knygos „Rūdačiai vakar, šiandien ir rytoj“ leidybai paremti. Dar besimokydama gimtinės Rūdačių mokykloje, močiutės E. Mažeikienės paskatinta, motinos mokytojos E. Šimkuvienės ir krikštamotės J. Jankauskienės palaikoma, ji pradėjo bendradarbiauti „Gimtinės“ laikraštyje ir tapo viena populiariausių autorių. Įstojusi į draugijos gretas ji jau keliolika metų dalijasi su tautotyros savanorių bendruomene savo atradimais. „Gimtinės“ leidykla yra išleidusi jos etnokultūrinių įžvalgų knygą „Močiutės turtai“ (2009).

Nuo 2011-ųjų S. Šimkutė dirba Kretingos rajono kultūros centro Rūdačių skyriaus meno vadove, čia sukurė vaikų folkloro ansamblį „Bitinukai“, žemaitiškos muzikos ansamblį „Šėstas“, ji rengia edukacines etnokultūros šventes vyresniesiems ir jaunimui, pasirinkdama netradicines temas: apie kvartūgus, vestuvines sukneles, lazdas, tėvų ir senelių gyvenimo universitetus ir kitus.

Tautotyros sąjūdis ištis turi ne-

Šeštasis „Tautotyros metraščio“ tomas

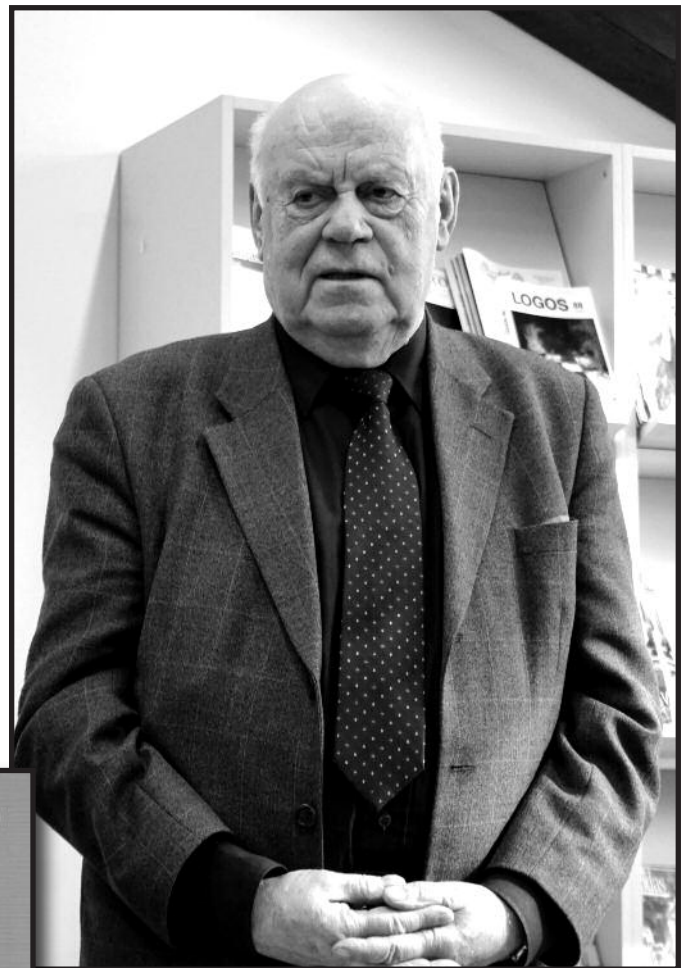
Valstijose, Čikagoje gyvenantys lietuvių puoselėtojai išeivijoje Algirdas Čepėnas bei Antanas Valavičius.

Kovo 16-ąją, minint Knygnešio dieną, naujasis „Tautotyros metraščio“ tomas buvo sutiktas Druskininkuose, kur gyvena aktyvi draugijos narė Alvyra Grėbliūnienė – jos rašins taip pat spausdinamas VI metraščio tome. Pristatyti leidinį atvyko jo sudarytojas, dabartinis draugijos valdybos pirmininkas žurnalistas Jonas Laurinavičius bei aktyvus draugijos narys Julius Norkevičius.

„Druskininkuose esu neilgai gyvenęs dar 1959 metais. Kadangi esu bibliotekoje, prisipažinsiu, jog tada jai negražinau dviejų knygų. Dabar, praėjus 58-eriems metams, tai prisipažįstu ir knygas gražinu – ne tas, kurias kažkada buvau paėmęs, bet savo parašytas knygas“, – sakė susirinkusiems į Druskininkų viešosios bibliotekos salę klausytojams J. Laurinavičius.

Draugijos Druskininkų skyrius buvo įkurtas 2003 metais, jo veikla pastaruoju laiku buvo kiek apmirusi, tad nutarta ją vėl atnaujinti. Salėje buvo nemažai žmonių, kurie pritarė šiai minčiai. Dalis jų jau parengė ar dar spaudai rengia savo atsiminimus, kitus leidinius.

„Viskas, kas yra užrašoma, yra vertinga, nes turime savo sukauptą patirtį perduoti jaunajai kartai. Tėvynės pažinimo draugija buvo įkurta dabartinio jos garbės pirmininko daktaro Kazio Račkausko, kuris dirbo labai pasiaukojančiai, be atlygio, išleido apie 10 savo knygų, kurios įprasmino svarbias asmenybes ir įvykius. Neleiskime

Leidinio sudarytojas Jonas Laurinavičius

mažai entuziastų visoje Lietuvoje – ir didžiuosiuose miestuose, ir nedideliuose miesteliuose. Tarp šio sąjūdžio rėmėjų – ir Jungtinės Amerikos

laikui viską ištrinti ir pasimiršti, kaupkime savo žinias, užrašykime savo prisiminimus“, – ragino leidinio sudarytojas.

Metraščio skyrių redaktorius J. Norkevičius prisiminė, kaip nutrūkus „Gimtinės“ leidybai atsargiai žiūrėta į tokio naujo leidinio būtinumą, nes ne vienam autoriui jis atrodė labai mokslinis, akademinis, tad dalis rašančiųjų iš pradžių nedrįso savo straipsnius siūlyti metraščiui, bet atsirado naujų autorių, palietusių naujas temas. Tarp jų – ne tik literatai ar intelektualai, bet yra ir paprastų, darbininkiškas profesijas turinčių žmonių.

Šeštasis metraščio tomas dėl lėšų trūkumo ilgokai keliavo pas skaitytojus. 368 puslapių metraštis turi 8 pagrindinius skyrius, tarp kurių svarbiausi – „Asmenybė ir tauta“, „Istorijos aidai“, „Tradicinės kultūros paveldas“, „Muziejai ir paminklai“. Šį kartą juose spausdinama autentiškais faktais pagrįsti dr. Reginos Norkevičienės prisiminimai apie darbą Vilniaus universitete, druskininkietės A. Grėbliūnienės straipsnis „Tetos Čėsės istorija“ apie tremtinės šeimos likimą, taip pat Vytauto Indrašiaus pasakojimas apie „Užpalių respubliką“, Albino Petrulio medžiaga apie labai įdomią Vilkaviškio rajono Gražiškių mokyklos istoriją bei kiti straipsniai.

Nors planuota, kad šeštasis „Tautotyros metraščio“ tomas bus paskutinis, panašu, kad jo leidyba tęsis, nes jau turima ir nemažai medžiagos, ir šiek tiek pinigų septintajam tomui išleisti. Visi „Tautotyros metraščio“ tomai įrodo, kad Tėvynės pažinimo draugija, nors ir nesulaukdama didesnės vyriausybės ar verslininkų finansinės paramos, sėkmingai gyvuoja, nes per savo veiklos metus išugdė didelę tikrą paveldo puoselėtojų bendruomenę, o metraštis tęsia „Gimtinės“ laikraščio poros dešimtmečių vykdytą kilnią misiją: telkia ištikimus tautos paveldo žinių kaupimo savanorius, padeda jiems įprasminėti sunkaus intelektualinio darbo vaisius. □

AMŽINOSIOS VERTYBĖS – NEPRAEINANČIOS (2)

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Tęsinys. Pradžia 2017 m. kovo 25 d. „Kultūroje“

DAR TRYS SUSITIKIMAI SU GRAŽBYLE VENCLAUSKAITE

1.

Pastarąjį dešimtmetį advokatė daug laiko praleido JAV. Sovietmečiu aplankyti artimųjų nebuvo galimybės, todėl bent prieš sesers mirtį stengėsi pabūti drauge.

Danutė, būdama devyniasdešimt septynerių, dar vairavo automobilį. Pernai, pasakojo G. Venclauskaitė, nuvažiavo šimtą mylių į New Yorką.

– Net greitį viršydavo. Mėgo važiuoti greitai. Kartą buvo sustabdęs policininkas, bet baudos neskyrė, tik nusišypsojo... Kokia buvo, tokia ir mirė – smarki.

Sėsdama prie vairo D. Venclauskaitė visada persižegno davė, tai ir pats esu matęs. Gal todėl visos kelionės buvo laimingos.

Mirė D. Venclauskaitė 1999 m. spalio 29 d. Lapkričio trečiąją Šiauliuose, Šv. Jurgio bažnyčioje aukotos šv. Mišios už jos vėlę.

Ne mažiau smarki ir Gražbylė. Ji pripažįsta esanti nebe pirmos jaunystės dama, tačiau „nelinkusi vaidinti senelės“. Jai netrūksta entuziazmo, geros nuotaikos, veržlumo, džiaugsmo. Taip pat ir atvirumo.

Anądien bičiulė pasiūlė nueiti į Ginkūnų kapines, o iki jų 5–6 kilometrai. Gražbylė sako visada ten einanti „savo kojomis“. Bičiulė, nors ir nelabai norėdama, sutiko.

– Tačiau beeinant panorą pasėdėti ant suoliuko. Neleidžiu. Nuėjom, pabuvom, paskui grįžome mikroautobusu, kaip prašė, – juokiasi advokatė.

Dėl šio įpročio kaltas tėvas. Iš jo paveldėjo ir įprotį grumtis iki galo, kad ir kaip sudėtinga būtų. Pagal K. Venclauskį buvo galima laikrodį nusistatyti: lygiai šeštą ryto atidarydavo savo kabineto duris ir ištardavo: „Prašom“. Namuose dirbdavo tol, kol reikėdavo išeiti į teismą, firmas, – klientų niekada netrūko, turėjo tiek darbo, kad retas ištvertų.

Dažnai sovietmečiu į Šiaulius ieškoti advokatės G. Venclauskaitės važiuodavo net iš Vilniaus, Kauno. Jai pavyko laimėti tokias bylas, kurias reikėtų įrašyti į aukso fondą.

Ne kartą Gražbylė, kaip ir jos tėvai bei vyresnioji sesuo, rizikavo. Tai primena „Pasaulio teisuolio“ medaliai, įteikti S. Venclauskienei ir D. Venclauskaitei už žydų gelbėjimą per karą. Sutariame, kad apie tai advokatė papasakos plačiau.

Sovietmečiu tarp Gražbylės viešnių buvo ir jaunystės bičiulė poetė, Helsinkio grupės narė Ona Lukauskaitė-Poškienė. Čia dažnas svečias, kol gyveno Šiauliuose ir dirbo teatro literatūrinės dalies vedėju, buvo dar vienas Helsinkio grupės narys – rašytojas Tomas Venclova, dabar Yale universiteto (JAV) profesorius. Čia ateidavo pabendrauti Šiaulių kunigai. Užsukdavo kortomis palošti iš Sibiro grįžusi Šiaulių inteligentija.

Kada beužsuktum, G. Venclauskaitės neužtiksi vienos. Ir dabar jos vis dažniau ieško muziejininkai, laikraštininkai, skautai. Pastarajam judėjimui daug metų paskirta.

Su G. Venclauskaite reikia mokėti kalbėti. Jei advokatė paskambino, nei „labas“, nei „sudiev“ neišgirsti – tik keletą žodžių rūpimu klausimu. Ji niekada neprisistato, tačiau energingo jos balso tikrai nespainios. Jei pats skambini, taupyk jos laiką ir sakyk tik tai, kas svarbiausia. Regis, šito advokatė taip pat išmoko iš tėvo.

Vėl skambutis į duris. Šįkart aplankė žinoma aktorė. Ant stalo vėl puodelis kavai ir „kleboniškas“ stikliukas slyvų užpiltinei.

2.

Kada beužsuktum pas G. Venclauskaitę, visada išgirsti kažką naujo, įdomaus. Rodos, per trejetą dešimtmečių jau viskas išpasakota, tačiau, žiūrėk, ir vėl išsprūsta kokia užmiršta akimirka, prisiminimas, įspūdis.

Šiandien į svečius įsiprašiau specialiai. Lygiai

Istorinė Venclauskių šeimos nuotrauka.

Šiaulių „Aušros“ muziejaus nuosavybė

pusė amžiaus, kai mirė S. Venclauskienė. Tačiau mūsų pokalbis buvo apie viską, grynas ekspromtas. Ir vis vien jo metu dažniausiai minėta Mama.

Ponia Gražbylė pasidžiaugė, kad neseniai gavusi puokštę gėlių, kurių siuntėjas – Amerikoje gyvenantis M. Venclauskas. Tai ne pirmas toks netikėtumas. Mariaus vaikams lankantis Lietuvoje, šie susitarė su kažkokia Klaipėdos firma, ir ji trejetą metų per vardines pamalonindavo gėlėmis. O šįkart jas atnešė Šiauliuose panašiu verslu užsiimančios. Nepatogu Mariui pasakyti, kad tie šiauliškiai – chuliganai, su kuriais geriau neprasidėti: po pusvalandžio gėlės jau buvo nuvytusios.

– Visokių žmonių pasaulyje yra, – tarsi sau, nepiktai ištaria G. Venclauskaitė ir papasakoja, kad paskutinis augintinis visada pasižymėjo geraširdiskumu, dosnumu. O toji tradicija su gėlėmis – iš labai tolimų laikų. Kai Marius tarnavo JAV kariuomenėje, gėlės vardadienio ir gimtadienio progomis siuntė Mamai.

– Jis – padorių padoriausias, – ne pirmą kartą įvertina M. Venclauską – buvusį šerifą, Policijos akademijos dėstytoją, o dabar jau jauną pensininką. Jau nesynsis sūnus Linas taip pat tapo policijos karininku. Kartu su vyresniuoju – Dariumi – kasmet atvažiuoja į Lietuvą. Ir būtinai užsuka į Šiaulius. Nėretai ir siurprizą padaro. Štai pernai nieko nebuvo nei rašė, nei sakė, o per vardines – brakšt ir jau čia. Tuo metu pas ją į svečius buvo užsukę pora aukštų savivaldybės tarnautojų. Ir pasveikinti, ir pasiteirauti, ar nereikia kuo padėti. Ir staiga mato: atsidaro durys ir vienas po kito pasirodo Darius su Linu. Gražbylė pamanė, jog dėl šito neseniai atidarytas šampanas kaltas. Pasirodo, ne.

Visada malonūs tokie svečiai.

◆ ◆ ◆

Nuo senų laikų Gražbylė garsėja savo užpiltinėmis. Pasiūlo paragauti firminio ir šiandien. Ir su šypsena išdėsto neseną istoriją, nutikusią viename „Aušros“ muziejuje vykusiame renginyje.

Kažkoks nemažas ponas, gurkstelėjęs keletą taurėlių tokio gėrimo, panorą užsisakyti didesnę partiją. Ne butelį, ne dešimt, bent jau kelias dėzes. Išgirdęs, į kokią nepatogią padėtį pateko vakaro viešnia, muziejaus direktorius R. Balza šiaip taip įtikino žmogų, kad tas firminis – tik sau ir artimiausiems bičiuliams, bet jokių būdu ne pardavimui.

– Na kaip, skani? – klausia G. Venclauskaitė. Regis, tikrai galima sutikti su to nemažo pono vertinimu: „Konjaką dėk į šalį“.

◆ ◆ ◆

Venclauskių namuose visada jautri buvo žydų tema. Šios tautybės žmonės plačiai žinojo, kad čia galima surasti išsigelbėjimą ar bent jau didelę pagalbą.

Ir šiandien žodis po žodžio nukrypstame į keturiasdešimt pirmuosius, kai namai ant Pasadnos ulyčios tapo vokiečių komendantūra. Tikriesiems namo šeimininkams buvo nurodyta persikelti į senąjį medinį namą, kuris tuščias stovėjo šalia. Išdavė specialius pažymėjimus, kuriuos parodę turėjo tei-

sę pro nuosavus vartus praeiti. Kadangi rūmų durys buvo užblokuotos, Venclauskiai nutarė kaip duris naudoti į kiemą išeinantį langą. Po juo padėjo dėžę ir nebereikėjo aplinkui vaikščioti į verandą.

– Vieną dieną koridoriuje randam berniuką. Pustrečių, gal trejų metų, – prisiminė Gražbylė. – Visą dieną jis tik sėdėjo ir į jokių klausimų neatsakinėjo. Atėjus vakarui, Mama atsigulė savo lovoj, o tam berniukui paklojo ant šalimais stovėjusios sofos. Kai užpūtė šviesas, žydukas įlipo pas ją į lovą ir ištarė pirmus per visą dieną žodžius: „Bobe“.

Vaikas pavadino S. Venclauskienę močiute, babinė. Gal dėl to, anot Gražbylės, kad Mama buvo labai juoda ir kiek panėšėjo į jo artimuosius. O gal ir ne, gal tiesiog jis pajuto, kad tai – žmogus, kuris jo nenukriaus. Ir kitą, ir dar kitą dieną, ir po mėnesio tas žydukas kalbėdavo tik su Mama. Tik žydiškai ir tik naktį.

Ne sykį teko vaiką slėpti. Tačiau kratos praeidavo ir vėl viskas gerai. O kartą žandarmerija apsupo visą namą. Tapo aišku, kad dabar jau gali būti blogai.

Buvo pavasaris, darbininkai pylė į maišus bulves, kurios buvo skirtos sėklai. Miesto pakrastyje, dabartinėje Kauno gatvėje Venclauskiai turėjo dirbamos žemės. Mama nutarė, kad tik tie darbininkai gali padėti išgelbėti žyduką.

– Lipk į maišą, – pasakė berniukui. – Jie išneš tave.

– Ne! – vaikas nenorėjo nė girdėti. – Ne, ne!

Buvo aišku, kad geruoju į maišą neįkiši, o bloguoju tik bėdą nuo jo rėkimo prisišauksi. Tuomet vaikas buvo maždaug ketverių metų. Mama pabandė kiek kitaip su berniuku pakalbėti. Nusivedė jį prie lango ir paklausė: „Ar matai? Tai – žandarai. Jei nenori į maišą, jie pagriebs tave ir tada bus blogiau“. Ir vaiko įtikinėti nebereikėjo. Jis pats pradėjo šaukti: „Bobe, bobe... Kur yra maišas?“ Pats į jį įlindo ir trys darbininkai kartu su bulvių maišais išvežė į priemiestį.

Žyduką, kurį tuose namuose buvo pavadinę Jonuku, priglaudė viena pirmųjų Venclauskių augintinių Danutė Bogomolskaitė, kaime turėjusi ūkį. Kieno jis vaikas buvo, koks jo tėvų likimas, sužinoti nepavyko. Tačiau Jonukas išliko gyvas ir užaugęs buvo atvažiavęs pas G. Venclauskaitę. Šiuo metu gyvena Rusijoje.

◆ ◆ ◆

Dar prieš įkurdinant Venclauskių namuose komendantūrą, atsitiko kita, taip pat su nemažais pavojais susijusi istorija. Buvo ką tik prasidėjęs karas, kai į kiemą įsuko ūkiškas vežimas, kuriame šalia vežiko sėdėjo moteris ir mergaitė.

– Čia – tas namas, – pasakė jas iškraustęs vežikas.

Moteris, susiradusi S. Venclauskienę, pasakė: – Telšių vyskupas davė mašiną, kad atvežtų mus pas jus. Klebonas parūpino arklį. Sakė: jei jau Venclauskienė nepadės, niekas daugiau negalės padėti.

Nukelta į 8 psl.

AMŽINOSIOS VERTYBĖS – NEPRAEINANČIOS

Atkelta iš 7 psl.

Jos pavardė buvo Blank. Vyrą, miško pirklį, sušaudė, vos atėję, vokiečiai. Kartu su kitais žydais. Dukra Anikė tuomet turėjo 10–12 metų. Venclauskių namuose toji moteris su mergaite prabuvo gal metus, gal pusantrų. Apgyvendino jas namo apačioje, pusrūsyje.

Kai moteris pradėjo blogai jaustis, Mama pakvietė daktarą Peisachavičių, tuomet dar turėjusį teisę iš geto vaikščioti pas ligonius. Jis apžiūrėjo ir pasakė: „Vėžys. Paskutinė stadija“. Ir patarė: „Būtų geriau, jei pasirūpintumėt, kad ji kažkokiu būdu patektų į getą. Kitaip, moteriai mirus, galite turėti didelių keblumų“.

Pro Venclauskių namus kasdien į darbą varydavo didelį būrį žydų. Tuo ir buvo nutarta pasinaudoti. Tačiau moteris nesutiko, kad nuo jos būtų atskirta Anikė.

– Paėmė ir mergišką, – prisiminusi tą liūdną vaizdą, pasakojo G. Venclauskaitė. – Tačiau po dviejų ar trijų mėnesių, mirus mamai, ji vėl grįžo pas mus. Grįžo 1943 metais.

Ponios Gražbylės vyrui VI. Pampikui pasiūlė valsciaus gydytojo pareigas ir netrukus jaunoji šeima išvyko gyventi į Žemaičių Naumiestį. Tačiau išvyko ne dviese, o su Anike Blank.

– Taip bus saugiau, – pasakė Mama. Juk tuo metu jų namuose gyveno dar pora žydų tautybės vaikų: Jonukas ir Pupa Regauskaitė. Koks tikras tos mergaitės vardas, dabar ponia Gražbylė nebeatsimena, o gal ir niekada nežinojo. Ją tik tuo vardu vadino. Sovietmečiu, išvykdama į Izraelį, ji buvo atvažiavusi atsiveikinti.

Iš pradžių lyg ir buvo viskas gerai. Tarnaitei pasakė, kad toji mergaitė – viena iš Mamos augintinių. Tačiau vienąkart į daktaro VI. Pampiko namus, kuriuose buvo įkurdinta ir ambulatorija, užsuko po-

licijos viršininkas.

– Žmonės įtaria, kad jūsiškė mergaitė yra žydė, – pasakė.

– Galbūt, – ramiai, kaip jai visada buvo įprasta, atsakė G. Venclauskaitė. – Radęs vaiką ant laiptų, nepaklausi, kieno tu vaikas. Gal ir žydo. Nors žydelkos savo vaikų nemėto.

Pastebėjusi, kad policijos vadas jos įdėmiai klausosi ir kažką įtemptai galvoja, Gražbylė jau jo paklausė:

– Ar jūs nieko negirdėjot apie mano mamą?

– Negirdėjau, – šis atsakė.

– Ji užaugino daug vaikų. Pakalbėkit su Šiaulių policijos vadu, jis papasakos, kad ir tokių, kuriuos ant laiptų rado, buvo. Pavyzdžiui, apie vieną jų kalbėjo, kad tai – čigonų vaikas. Galbūt tai buvo tiesa, nes ji panaši į čigonę.

Tai buvo vienintelis nemalonus vizitas, susijęs su Anike. Daugiau policijos viršininkas jų niekada nieko nebeklausinėjo, matyt, iš tikrųjų šnektelėjo su šiauliškiu kolega.

Koks Anikės Blank likimas?

Gan įdomus. G. Venclauskaitė papasakojo, kad kurį laiką ji gyveno Kaune, paskui – Vilniuje. Vienu metu, turėdama didelę bylą, advokatė beveik mėnesį gyveno jos šeimoje. Paskui sužinojo, kad ji su vyru nelegaliai nuvyko į Lenkiją, pakliuvo į kalėjimą. O po tokių nemalonių odisėjų ilgainiui atsidūrė Afrikoje, kur dirbo deimantų kasyklose. Kai G. Venclauskaitė gyveno pas seserį JAV, Anikė buvo atvažiavusi į Šiaulius jos aplankyti. Sugrįžusi rado paliktą laišką.

◆ ◆ ◆

– Kažkada girdėjau legendą, kad pas jus karo metais veikė nedidelis fabrikas ir jam vadovavo Danutė.

– Tai – ne legenda. Tačiau toji siuvykla, kurioje dirbo žydai, buvo kitoje vietoje – Varpo gatvėje, ne labai toli bažnyčios. Gebitskomisariatas davė leidimą žydams atidaryt siuvyklą ir joje siūti rūbus kariuomenei. Tačiau už tokią galimybę turėjo mokėti auksu. Į siuvyklą juos atvarydavo iš geto. Čia jie galėdavo savo daiktus pasikeisti į produktus.

– Ar siuvykla atsirado Danutės iniciatyva?

– Ne. Pačių žydų. Tačiau jie turėjo surasti žmogų, kuris būtų už tai atsakingas. Žydai atėjo ir paklausė Donės, ar ji sutiktų. Ji buvo gavusi leidimą įeiti į getą. Kai žydai nebeturėjo iš ko mokėti vokiečiams, Donė mokėjo. Jos nuopelnai žydams labai dideli. Amerikoje žydai seserį labai vertino: kas mėnesį jai siuntė keturis šimtus dolerių, be to, vis prisimindavo įvairiom progom, aplankydavo.

◆ ◆ ◆

Neseniai iš Lietuvos išvyko kunigas Antanas Saulaitis, kurį per Nepriklausomybės metus spėjo pažinti ir pamilti daugelis Lietuvos žmonių. G. Venclauskaitė pastebi, kad buvęs globotinis jo tėvas buvo itin Mamos mėgiamas. Labai artimai su juo bendravo. Didelė dvasinė giminystė tarp jų buvusi.

Ir netikėtai papasakoja dar iki šiol negirdėtą istoriją apie tai, kaip būsimo kunigo mama tapo Danutės krikštadukre.

Pasirodo, Ona Marija gimė liuteronų pastoriaus šeimoje. Ją, Rygoje baigusią anglų kalbos kursus, paskyrė mokytojauti į Šiaulių gimnaziją. Čia jaunąją mokytoją išimylėjo kolega Pranas Meškauskas, tolimas Venclauskių giminaitis (K. Venclauskio motina – Meškauskaitė). Užsukęs į svečius, ne kartą su Mama kalbėjo apie Oną Mariją, guodėsi, kad ši liuteronė ir tuokiantis būtų problemų. Vokietmetyje P. Meškauską suėmė ir su kitais lietuvių inteligentais išvežė į Štuthofą, ten jis ir mirė. O. M. Saulaitienė jo garbei priėmė katalikų tikėjimą. Taip Danutė tapo jos krikšto mama.

– Čia buvo tikra meilė, – reziumavo G. Venclauskaitė.

Pabaiga kitame numeryje

RŪPESTIS DĖL LIETUVIŠKO ŽODŽIO

Atkelta iš 2 psl.

Gimtąją kalbą veikia ir gausėjantys svetimvardžiai, rašomi originalo forma. Tebėra opi jų gramatinimo problema. Iki šiol lietuvių kalba pajėgė sugramatinti svetimus tiek religijos, tiek geografinius vardus. Dabar siūloma tikrinius vardus perimti nesugramatintus. Nereikėtų užmiršti bendrinės kalbos ugdytojo Kazio Ulvydo „Kalbos kultūros“ 1973 m. 24 numeryje išdėstytos nuostatos dėl svetimų kalbų tikrinių žodžių priderinimo: „Lietuvių kalba, imdama iš kitų kalbų tiek bendrinius, tiek tikrinius daiktavardžius, kur tatai įmanoma, juos gramatina: jau vardininke prideda lietuvišką galūnę. Ir tai nėra nei kalbininkų, nei šiaip atskirų kalbos vartotojų prasimanymas, o tvirtas iš pačios kalbos istorijos, iš kalbos esmės ir prigimties išplaukiantis dėsnis, su kuriuo turi skaitytis kiekvienas kalbos vartotojas“(p. 14). Ši nuostata yra pratęsimas tautinio atgimimo žadintojo Vinco Kudirkos XIX amžiaus pabaigoje paskelbtų rašybos principų: „Svetimus vardus ir pavardes rašome taip, kaip ištariama, o kabėse pridedame kaip rašoma tam tikroje kalboje“. Tokiai nuostatai pritaria ir prof. Arnoldas Pirockinas „Atgimimo“ laikraščio 2001 m. gegužės 25 d. numeryje: „Svetimvardžių lietuvinimas, rodantis natūralią kalbos tendenciją, turi trijų šimtų metų su viršum patirtį, kurią dera branginti ir XXI amžiuje“. Tiesa, originalios asmenvardžių formos reikalingos bibliografijoje. Vertindamas svetimvardžių rašymo prieštaringas

nuomones, prof. Vincas Urbutis Valskybinės lietuvių kalbos komisijos nesugramatinto originalo teikimą pavadino lietuvių kalbos išdavyste tokiu vardu 2007 m. išleistoje knygoje.

Lietuviško žodžio ateitis rūpi ne vien kalbininkams. Tėvynės pažinimo draugijos leidžiamame „Tautotyros metrašcio“ I tome (2011) paskelbtame istoriko Mindaugo Tamošiūno straipsnyje „Ar galime būti ramūs dėl lietuvių kalbos?“ plačiai aptarti kalbininkų, teisininkų, filosofų motyvai dėl svetimvardžių lietuvinimo ir jam pritariama. Taigi kyla principinis klausimas, kam reikia daugiau pagarbos: gimtosios kalbos tradicijai ar svetimam originalui. Tik ilgų dešimtmečių lietuvių kalbos raidos rezultatai parodys, kas buvo teisingas nesibaigiančiame ginče dėl svetimų tikrinių vardų: ar globalizacijos veikiamas originalo formos pateisinimas, ar jų priderinimas prie savos rašybos ir gramatikos.

Buvusį prievartinį rusų kalbos poveikį netruko pakeisti susižavėjimas anglų kalba kaip priemone pasinerti į Vakarų pasaulio galimybes. Tik ar nepaklysimе jame išsivaikščioję iš Lietuvos, kaip yra išpėjęs poetas kunigas Ričardas Mikutavičius. O pasiklysti būtų baugu ir tragiška. Stiprėjančios rusifikacijos bangos aki-vaizdoje poetas Justinas Marcinkevičius eilėraščių rinktinėje „Vienintelė žemė“ (1982) rašė: „baisu būtų, Lietuva, išleidus tave iš akių – kaip vaikystėje turgaus aikštėj ar per atlaidus Prienų bažnyčios šventorių baltą mo-

tinous galvą perkeline skarele – baisu būtų sumaišyti ją su kitom, apsirikti, paimti už rankos ne ją“. Taigi neišleiskime iš akių Lietuvos, nepalikime vienas kito rankos – lietuviško žodžio, – nes margaspalviame pasaulyje tarsi „turgaus aikštėje už prekystalio sėdi istorija ir prekiauja mikliai idėjom, tautom, likimu“ (p. 107). Ar globalizacijos okeane nepaskęs lietuviškas žodis?

Susirūpinimas ir nuogastavimas dėl lietuviško žodžio būklės, reiškėsis svetimosios „laisvųjų respublikų“ sąjungos sudėtyje nesilpsta ir ištrūkus iš tos sąjungos, nes grėsmių kalbai ir dabar netrūksta. Kalbininkai ir pedagogai ne kartą yra išpėję dėl gimtajai kalbai kenkiančio naujųjų (angliškų) svetimybų ir tarptautinių žodžių antplūdžio. Jų šaltinis – verstinė moko-moji literatūra, kurioje gausu pseudomokslinio stiliaus.

Lietuvių kalbos būkle kaip svarbiu tautinio tapatumo elementu rūpinasi ir filosofai. Bronius Kuzmickas straipsnyje „Lietuvių tapatumas: kultūra ir valstybė“ atkreipia dėmesį į nesveikas Švietimo ministerijos nuostatas ir piktinasi jos valdininkais, kurie „leidžia potvarkius, nepripažįstančius moksliniais lietuviškai parašytais ir Lietuvoje leidžiamuose mokslo leidiniuose skelbiamų Lietuvos mokslininkų darbų. [...] Išstumiant lietuvių kalbą iš humanitarinių ir socialinių mokslų siurinama jos vartojimo sfera, kalba pereina į buities lygmenį, taip naikinamas conceptualusis tautinės savimonės matmuo“ (Nacionalinio tapatumo testinumas ir savikūra eurointegracijos sąlygomis, Vilnius, 2008, p. 179–180). Padėtį turėtų pataisyti Lietuvos mokslo tarybos įkurta tarptautinė mokslinė duomenų bazė „Lituanistica“, kurioje

šalia santraukų anglų kalba skelbiami ir straipsnių tekstai.

2008 m. spalio 7 d. Lietuvos kultūros kongreso tarybos ir Mokslų akademijos prezidiumo surengtos konferencijos „Lietuvių kalba XXI amžiaus pradžioje“ dalyviai, tarp kurių pranešimus skaitė ne vien kalbininkai, pedagogai, bet ir įvairių sričių mokslininkai, filosofai, rašytojai, kultūros veikėjai, susirūpinimą gimtosios kalbos padėtimi išreiškė priimtoje deklaracijoje: „Išgyvename metą, kai kėsina-masi sumenkinti visas tautines vertybes, kad kuo sparčiau įsilietume į vadinamuosius globalinius procesus, skatinančius niveliaciją. Kaip rodo skaityti pranešimai ir diskusijos, taip pat mūsų patirtis, esama dėl ko susirūpinti dėl lietuvių kalbos būklės. Lietuvoje – ir tiesiogiai, ir netiesiogiai lietuvių kalba veikiamą naujų technologijų, masinės kultūros išgaulėjimui, nevysusių kalbos reformų. [...] Nors lietuvių kalba turi valstybinės kalbos statusą ir Europos Sąjungos oficialios kalbos statusą, visi pradedame jausti, kad visuomenė savo kalbai darosi nejautri, o pati kalba anemiška“. Padėtį taisyti kviečiama Švietimo ir mokslo ministerija: „lietuvių kalba mokykloje turi būti ne vien mokomasis, bet ir auklėjamasis dalykas“. Deklaracija baigiama kreipimusi į visuomenę: „Kviečiame visuomenę į sąjūdį už lietuvių kalbos, tad ir tautos, išlikimą“ („Mokslo Lietuva“, 2008, Nr. 19, p. 12). Šiam kvietimui neturėtume likti abejingi, kad lietuviški žodžiai būtų ne tik rūpestingai surašyti žodynuose, bet gražiai skambėtų mūsų buityje, koncertuose radijo, televizijos laidose ir renginiuose, puoštų mūsų namus, gatves ir aikštes □